

Ιωάννης Γρυπάρης –το έργο του

A. Γενικά

- 1. Το έργο του Γ. Γρυπάρη και η κριτική**
(ιδιαιτερότητες)
- 2. Η μελέτη της Α. Κοβάνη**
(βασικές αρχές)
- 3. Οι προοδευτικές τάσεις στα χρόνια του Γρυπάρη**
(η συστράτευση του ποιητή)

B. Σκαραβαίοι και Τερρακόττες

- α) Παρνασσιακά χαρακτηριστικά της συλλογής
- β) Μη παρνασσιακά στοιχεία της συλλογής

1. Ερμηνευτική προσέγγιση

A. Σκαραβαίοι

- 1. Σαλώμη** (παράδειγμα)

α) παρνασσιακά στοιχεία

Τίτλος του ποιήματος
Περιεχόμενο
Μορφική τελειότητα
Έμπνευση
Ηθικοί και κοινωνικοί προβληματισμοί

β) μη παρνασσιακά (συμβολιστικά) στοιχεία

Απάθεια ποιητικού υποκειμένου
Χαρακτηριστικό διπτύχου
Απομυθοποίηση του παρελθόντος

Ιωάννης Γρυπάρης –το έργο του

Αναμφισβήτητα ο Γρυπάρης υπήρξε ένας σημαντικός ποιητής και ένας από τους πρώτους μεταφραστές των αρχαίων τραγικών, σήμερα ωστόσο θεωρείται ένας από τους κυριότερους εκπροσώπους μαζί με τον Μαλακάση, τον Χατζόπουλο και τον Πορφύρα της *πρώτης μεταπαλαμικής γενιάς*. Είναι γεγονός, πως αναφορικά με το έργο του λείπουν εκείνες οι μελέτες, που θα μπορούσαν με σαφήνεια να καταδείξουν τις καινοτομίες του ποιητή και τη συμβολή του συνολικά στο νεοελληνικό λυρισμό. Η ένταξη του άλλοτε στον παρνασσισμό και άλλοτε στον συμβολισμό είναι που δημιουργεί προβλήματα επιβεβαιώνοντας την αδυναμία καταρχήν και την έλλειψη στη συνέχεια προσπαθειών εμπεριστατωμένων από μέρους της κριτικής. Στο χώρο ακριβώς της κριτικής η αξιολογότερη μια και είναι η πλέον ενδελεχής μελέτη γύρω από το έργο του Γρυπάρη παραμένει η μελέτη της Α. Κοβάνη η οποία βασίζεται σε τρεις αρχές:

α) διευκρίνιση και αιτιολόγηση της ένταξης του ποιητή σε ορισμένη τεχνοτροπία

β) διασάφηση του ρόλου της παράδοσης στο έργο του

και γ) εντοπισμός των κατεξοχήν συμβολών του.

Στη μελέτη της Κοβάνη όπως αντιλαμβάνεται κανείς επιχειρείται να τεκμηριωθεί και να οριοθετηθεί η ένταξη του Γρυπάρη στις δυο τεχνοτροπίες από τις οποίες προσελκύστηκε τον *παρνασσισμό* και τον *συμβολισμό*. Αναζητούνται μέσα στο έργο του στοιχεία της παράδοσης, στην οποία στηρίχθηκε, η ανάπλαση τους και η ανανέωση τους, ακόμη επιχειρείται αναλυτική αναφορά και αιτιολόγηση της συμβολής του στον νεοελληνικό λυρισμό σε δυο επίπεδα: *το λεκτικό* και *το μετρικό*.

Στα χρόνια του Γρυπάρη και εφόσον παραμένει κανείς στις διεργασίες που αφορούν γενικότερα στον πνευματικό χώρο διαπιστώνει πως εγκαταλείπονται σιγά - σιγά οι τάσεις της άμεσης σύνδεσης με την αρχαιότητα και η προσπάθεια κάθαρσης της ελληνικής γλώσσας. Με την ίδρυση της λαογραφίας στρέφεται ο πνευματικός κόσμος προς τη μελέτη του σύγχρονου ελληνισμού, όπως και του Βυζαντίου, ενώ καθιερώνεται και κατοχυρώνεται η παραγωγή μιας λογοτεχνίας βασισμένης στη λαϊκή γλώσσα. Ο Γρυπάρης, τοποθετήθηκε από τις πρώτες του κιόλας προσπάθειες στην πλευρά των προοδευτικών τάσεων σε **τρία επίπεδα**:

α) στη **χρήση της δημοτικής γλώσσας** τόσο στην ποίηση του όσο και στα κριτικά του δοκίμια

β) στη μελέτη των παλαιότερων λογοτεχνικών κειμένων με ταυτόχρονη δημιουργική αξιοποίηση τους

και γ) στην ανάγκη αναβίωσης των αρχαίων κλασικών μέσα από μεταφράσεις τους στη δημοτική.

Κατά τον Γρυπάρη είναι ανάγκη οι ποιητές της εποχής του πέρα από την παράδοση της χώρας να κατάφευγουν συχνά σε **ξενικές επιδράσεις**. Οι επιδράσεις που δέχεται ο ίδιος απ' έξω μέσα σε έναν περιβάλλον, όπου έχει κουράσει πια ο ρομαντισμός, αφορούν στα νέα κινήματα της εποχής του τον παρνασσισμό και τον συμβολισμό. Τα νέα κινήματα έχουν κάνει εντωμεταξύ αισθητή την παρουσία τους αυτό το διάστημα στο χώρο της ελληνικής ποίησης μέσα από τα έργα του Δροσίνη (*Ιστοί Αράχνης* (1880), *οι Σταλακτίται* (1881) και *Ειδύλλια* (1884)) καθώς σ' αυτά εγγράφεται πλέον ο παρνασσισμός μέσα από τον επίσημο τόνο τους και την προσήλωση τους προς τον μύθο. Εξάλλου, το 1886 εννέα χρόνια πριν από την επίσημη εμφάνιση του ποιητή των *Σκαρβαίων* ο Παλαμάς εκδίδει *Τα Τραγούδια της πατρίδος μου*, στα οποία η επεξεργασία του στίχου η μετρική φροντίδα, η εκμετάλλευση του λαϊκού λεξιλογίου και το ενδιαφέρον για το παρελθόν αποτελούν επαρκή διαπιστευτήρια του παρνασσισμού. Το παραπάνω αθηναϊκό κλίμα μαζί με τον ενδιαφέρον του Γρυπάρη για τους Αλεξανδρινούς εξηγούν το ενδιαφέρον του και για τον παρνασσισμό, στον οποίο έδωσε μια εντελώς δική του προσωπική χροιά, παρόλο που το καινούργιο ρεύμα της εποχής του στο χώρο της ποίησης είναι πλέον αυτό του συμβολισμού.

Ήδη από την πρώτη του επίσημη ποιητική εμφάνιση στα 1895 από τις στήλες της *Εικονογραφημένης Εστίας* τον Γρυπάρη τον συνοδεύει ο χαρακτηρισμός του παρνασσιστή. Μάλιστα ο Παλαμάς σχετίζει την ποίηση του Γρυπάρη με αυτή του Γάλλου Ερεδιά γεγονός, που ωστόσο αποποιείται ο ποιητής. Στον Ερεντιά θαυμάζει ο Γρυπάρης την έκφραση, τη δημιουργία και τη σοφία του τεχνίτη, αλλά όχι και την έμπνευση του ποιητή. Περισσότερο τον συγκινούν κατά τον ίδιο από τους Γάλλους παρνασσιακούς ή συμβολιστές και οι Αλεξανδρινοί. Πρόκειται για

απόψεις που διατυπώνει ο ποιητής έχοντας πια διαμορφώσει την ποιητική του.

Σκαραβαίοι και Τερρακόττες

A. Γενικές διαπιστώσεις: Η πρώτη ποιητική συλλογή του Γρυπάρη ενέχει στοιχεία τόσο παρνασσικά όσο και συμβολιστικά. Σύμφωνα με τα γραφόμενα της Ε. Κοβόνη ο παρνασσικός χαρακτήρας διαπιστώνεται ιδιαίτερα στα ποιήματα των Σκαραβαίων χωρίς να λείπουν και κάποια στοιχεία συμβολισμού, τα οποία όμως κυριαρχούν και υπερισχύουν στη δεύτερη ενότητα της συλλογής Τερρακόττες.

B. Διαπιστώσεις επί των κειμένων: Ο παρνασσικός όσο και ο συμβολιστικός χαρακτήρας της ποίησης του Γρυπάρη στη συλλογή Σκαραβαίοι και Τερρακόττες θα μπορούσε να αξιολογηθεί πιο συγκεκριμένα εφόσον εντοπισθεί καταρχήν η εφαρμογή ή όχι των γενικών αρχών των δυο κινήματων μέσα από μια ερμηνευτική προσέγγιση αντιπροσωπευτικών ποιημάτων όπως επιχειρείται στη συνέχεια.

1) Σκαραβαίοι

α) Ο παρνασσικός χαρακτήρας της συλλογής

Ο παρνασσικός χαρακτήρας της συλλογής θα μπορούσε να αποδειχθεί και στα είκοσι δύο ποιήματα που την αποτελούν:

- 1) «συνοπτικά» από τον ίδιο τον τίτλο της «Σκαραβαίοι και Τερρακόττες», που παραπέμπει σε τίτλο συλλογής του Th. Gautier (Emaux et camees)
- 2) από όλους σχεδόν τους τίτλους των επιμέρους ποιημάτων οι οποίοι αναφέρονται κατά κανόνα σε γεγονότα και πρόσωπα χρονικά και τοπικά απομακρυσμένα
- 3) από το είδος όλων των ποιημάτων της συλλογής που είναι αυτό του σονέτου
- 4) από το περιεχόμενο σχεδόν όλων επίσης των ποιημάτων της συλλογής που έχει να κάνει με την αντικειμενική περιγραφή γεγονότων και προσώπων χρονικά και τοπικά απομακρυσμένων
- 5) από τη *μορφική τελειότητα* που διακρίνει το σύνολο όλων επίσης των ποιημάτων της συλλογής. Πρόκειται για άψογα τεχνουργημένα ποιήματα, όπου η χρήση εντυπωσιακών εικόνων συνδυάζεται με τη συχνή παρουσία ηχηρών λέξεων ιδίως επιθέτων. Στα σονέτα αυτά κυριαρχεί η *μορφή και οι οπτικές εικόνες* σε αντίθεση με τον συμβολισμό, όπου κυριαρχούν οι *ακουστικές εικόνες*
- 6) από τη διάθεση για φυγή στο χρόνο και στο χώρο. Η αρχαιομάθεια του ποιητή οδηγεί συχνά την έμπνευση του όχι μόνο σε λατινικές αλλά και αρχαιοελληνικές πηγές, στην Αγία Γραφή, στον εξωτισμό, τις δημοτικές παραλογές και στην ξένη ποίηση
- 7) από το ότι σε κανένα από τα ποιήματα της συλλογής δεν εντοπίζονται ηθικοί και κοινωνικοί προβληματισμοί, εκτός ίσως από τους *Αντέρωτες*

β) Μη παρνασσικά στοιχεία της συλλογής (μικτός χαρακτήρας)

Στην πρώτη κιόλας συλλογή ποιημάτων του Γρυπάρη όπως προαναφέρθηκε παρότι υπερισχύουν τα παρνασσικά στοιχεία έχουμε και παρουσία συμβολιστικών στοιχείων ή διαφορετικά αποκλείσεις από τα παρνασσικά πρότυπα. Έτσι παρατηρούμε:

- 1) Περιορισμό της συναισθηματικής **απάθειας του ποιητικού υποκειμένου** και ένα λιγότερο απρόσωπο και ουδέτερο χαρακτήρα όσον αφορά τη σύνθεση -εκτός ορισμένων σονέτων- σε αντίθεση ακριβώς με τις γενικές επιταγές του παρνασσισμού. Στα περισσότερα από τα σονέτα του ο Γρυπάρης επιλέγει τη δραστική συμμετοχή του ποιητικού υποκειμένου, το οποίο παρουσιάζεται σε μια έντονη και συχνά ταραγμένη ψυχική κατάσταση, γνώρισμα πλέον του συμβολισμού, ενώ σε άλλα σονέτα πάλι περιγράφεται η ταραχή και τα έντονα πάθη των ηρώων. Αν πάρει κανείς ως ακραίο παράδειγμα παρνασσικής σύνθεσης το ποίημα *Το Μελέμι*, ο αντίποδας του θα μπορούσε να θεωρηθεί το ποίημα *Το συννέφου δάκρυ*, όπου σχεδόν κυριαρχούν τα χαρακτηριστικά του

συμβολισμού, τα οποία και αναδεικνύονται στο κατοπινό έργο του ποιητή. Ενδιάμεση θέση μεταξύ των δυο παραπάνω ποιημάτων καταλαμβάνει το σονέτο “*Childe Harold*“. Γενικά τα παραπάνω στοιχεία, που εισάγει ο Γρυπάρης στα παρνασσιακής τεχνοτροπίας ποιήματα του, χωρίς να αποσειούν τον χαρακτηρισμό τους, συντελούν στο να απουσιάζει ένα κύριο χαρακτηριστικό του παρνασσισμού **η απάθεια**.

2) Στα περισσότερα από τα ποιήματα των Σκαραβαίων παρατηρείται επίσης **το χαρακτηριστικό του δίπτυχου**, δηλαδή τα σονέτα αποτελούνται είτε από δύο αντιτιθέμενες εικόνες είτε από δύο αντιτιθέμενες καταστάσεις. Συχνά η αντίθεση αυτή πραγματώνεται με τη διείσδυση σ’ ένα αρχαίοθεμο ποίημα του ποιητικού υποκειμένου και την παρουσίαση της συναισθηματικής του κατάστασης εξαιτίας της βίωσης της αρχαίοθεμης υπόθεσης.

3) Χαρακτηριστικό γνώρισμα στους *Σκαραβαίους* είναι επίσης μια αποκαλυπτική εξέλιξη όσον αφορά τις εσωτερικές διαδικασίες του ποιητικού υποκειμένου που έχει να κάνει με την **απομυθοποίηση** κυρίως (απόρριψη του μυθικού στοιχείου) **της παρνασσιακής τεχνοτροπίας**. Πιο συγκεκριμένα **ο εξωτισμός του παρελθόντος** εισάγεται στο **εδώ** και το **τώρα** του, ενώ ταυτόχρονα η λατρεία του παρωδείται.

4) Τέλος με την υπονόμηση του **εξωτισμού του παρελθόντος** απορρίπτεται κατά κάποιον τρόπο η **ερμητικότητα** του παρνασσιακού ποιητή –τεχνουργού, μια και αποκαλύπτονται απόρρητες εσωτερικές διαδικασίες. Ο εξωτισμός του παρελθόντος δεν στέκεται απέναντι στο ποιητικό αντικείμενο ούτε αντιμετωπίζεται με περιγραφική διάθεση και πλαστικό τρόπο από μέρους του ποιητή, αντίθετα επιχειρείται η **απομυθοποίηση** και η **παρώδιση** της εμπλοκής αυτής.

Ερμηνευτική προσέγγιση

β) Τίτλοι ποιημάτων:

Σκαραβαίοι:

Τα ρόδα του Ηλιογάβαλου	Ύπνου γέλια	Συννέφου δάκρυ
Απάμη η Βαρτάκου	Φλώρα μινιάμπιλις	Τα χελιδόνια
Κρίνος και ψυχή	Ο όρθρος των ψυχών	Childe Harold
Ροδόπη	Το μελτέμι	Αντέρωτες
Σαλώμη	Η Ζούχραε	Πανικός
Έρωσ και ψυχή	Σαπφώ	Σφίγγα
Ύπνου δάκρυα	Κοσμοχαλασιά	
Ευρικήνη	Μακάβρω	

Παραδείγματα: 1) Σκαραβαίοι

Ποίημα: Σαλώμη:

α) Ο τίτλος είναι ενδεικτικός του παρνασσιακού περιεχόμενου του ποιήματος και αυτό γιατί παραπέμπει σε ένα γεγονός (αποκεφαλισμός του Ι. Προδρόμου) και σε ένα πρόσωπο (Σαλώμη) χρονικά (ρωμαιοκρατούμενο Ισραήλ 1^{ος} αιώνας π.χ) και τοπικά (Ισραήλ) απομακρυσμένο.

β) Το ποίημα είναι **σονέτο**:

1^η στροφή: Σεβράζει (τετράστιχη)

2^η στροφή: Πλουσίου...φρενιάζει (τετράστιχη)

3^η στροφή: ΚιΣαλώμη (τρίστιχη)

4^η στροφή: (Ρίγ’γέρνει (τρίστιχη)

ποιητή να περάσει και στην περιγραφή του εσωτερικού κόσμου των προσώπων του ποιήματος. Μπορεί βέβαια να μην είναι αυτό το κίνητρο σύνθεσης του ποιήματος ωστόσο είναι ακριβώς αυτό που δηλώνει τη διάθεση μετατόπισης του Γρυπάρη από τις βασικές αρχές του παρνασσισμού προς τον συμβολισμό. Εκτός όλων αυτών όμως στο ποίημα μας τουλάχιστον βλέπουμε τον ποιητή να προχωρεί πιο πέρα καθώς δεν διστάζει έμμεσα αλλά με καθαρότητα να περάσει έστω και φευγαλέα ένα προσωπικό επίσης μήνυμα σχετικό με τη δική του πια ψυχική κατάσταση (-ω τρόμοι). Ο απρόσωπος τελικά και ο ουδέτερος χαρακτήρας όσον αφορά την σύνθεση περιορίζεται ανοίγοντας προοπτικές για ένα είδος γραφής ιδιαίτερα προσωπικής για τον ποιητή σε σχέση με την πρόσληψη από μέρους του των αρχών του παρνασσισμού.

η) Στα περισσότερα από τα ποιήματα των Σκαρβαβαίων σύμφωνα με την Κοβάνη παρατηρείται **το χαρακτηριστικό του δίπτυχου**, δηλαδή τα σονέτα αποτελούνται είτε από δύο αντιτιθέμενες εικόνες είτε από δύο αντιτιθέμενες καταστάσεις. Συχνά η αντίθεση αυτή πραγματώνεται με τη διείσδυση σ' ένα αρχαιόθεμο ποίημα του ποιητικού υποκειμένου και την παρουσίαση της συναισθηματικής του κατάστασης εξαιτίας της βίωσης της αρχαιόθεμης υπόθεσης. Στο ποίημα μας θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για αντιτιθέμενες καταστάσεις καθώς μπορούμε να δούμε την περιγραφή σε πρώτο πλάνο ενός αδιάφορου κόσμου χαμένου μέσα στη ζάλη μιας γιορτής η ατμόσφαιρα της οποίας ωστόσο χάνει τη μακαριότητα της και ταυτόχρονα ανατρέπεται με το να αντιπαραβάλλεται με τις ενέργειες και τα συναισθήματα τόσο της Ηρωδιάδας και της Σαλώμης όσο και του ποιητή. Το ζεύγος αυτών των αντίθετων-ασύμβατων καταστάσεων θα μπορούσε να αποδοθεί μάλιστα στη βάση ενός άλλου ζεύγους οπτικών εικόνων αυτού του χορού και των παρασκηνίων του:

α' ζεύγος: χορός

παρασκήνιο χορού

β' ζεύγος: απρόσωπη(συνήθης συμπεριφορά)

δράση προσώπων (ασύνηθης συμπεριφορά)

θ) Ένα τελευταίο χαρακτηριστικό στην ποίηση του Γρυπάρη έχει να κάνει με την υπονόμηση του **εξωτισμού του παρελθόντος** γεγονός που ακυρώνει και απορρίπτει κατά κάποιον τρόπο την **ερμητικότητα** του ίδιου ως παρνασσιακού ποιητή. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την αποκάλυψη απόρρητων εσωτερικών διαδικασιών όπως συμβαίνει στην περίπτωση του ποιήματος μας με την παρέμβαση της συναισθηματικής κατάστασης του ίδιου του ποιητή στην παράθεση των γεγονότων. Ο ποιητής είναι εδώ έτσι ο εξωτισμός του παρελθόντος δεν στέκεται απέναντι στο ποιητικό αντικείμενο ούτε αντιμετωπίζεται μόνο με περιγραφική διάθεση αντίθετα επιχειρείται η **απομυθοποίηση** του παρελθόντος.

Στους **Σκαρβαβαίους** υπάρχουν σονέτα με περισσότερο ή λιγότερο έντονα τα συμβολιστικά στοιχεία. Στην συλλογή **Τερακότες** τα παρνασσιακά στοιχεία, χωρίς να εξαφανίζονται περιορίζονται δραστηρικά. Γενικότερα πριν από το γύρισμα του αιώνα ο Γρυπάρης εγκαταλείπει οριστικά τον παρνασσισμό και αφοσιώνεται στον συμβολισμό, ο οποίος δεν του ήταν άγνωστος ούτε αδιάφορος.

Τα κύρια χαρακτηριστικά του παρνασσισμού είναι:

α) Αυτονομία της τέχνης απέναντι στην ηθική κοινωνική και πολιτική σκοπιμότητα.

β) Απάθεια, απρόσωπος και ουδέτερος χαρακτήρας των ποιημάτων, γενικά αποφυγή προσωπικών συναισθημάτων.

γ) Έμπνευση από το παρελθόν και το μακρινό: φυγή στον χώρο και τον χρόνο εξωτισμός και ανασύνθεση της εποχής των αρχαίων πολιτισμών.

δ) Απαίτηση για άψογη μορφή του έργου τέχνης ταύτιση της μορφής με την ιδέα και πλήρη υποταγή του ποιητή στους κανόνες που θέτει (ιδίως μετρικούς)

ε) Για την επίτευξη του παραπάνω στόχου χρήση εντυπωσιακών εικόνων ηχηρών λέξεων εκτυφλωτικών επιθέτων κ.λ.π.